

NOTICES GÉOGRAPHIQUES

D'APRÈS DES MANUSCRITS ARMÉNIENS DE XVIIe SIÈCLE

NOMS DE QUELQUES VILLES DE L'INDE ET DE LA PERSE

1. Pour arriver à la ville de Banian, il faut faire huit jours de chemin par terre. Les habitants des cantons de Banian sont des Indiens, mais ils parlent la langue des Persans de Ghasni, parce que depuis longtemps la Perse les a subjugués.

2. La ville de Tiknaou est grande, et le peuple parle la langue des Persans de Ghasni, et les habitants du pays sont des Indiens. Il y a aussi une autre race de Perses, à six jours au-dessous de Ghasni.

3. Puste est une grande ville, très riche et très célèbre, capitale d'une vaste province. De Tiknaou à Puste la distance est de quatre jours; les habitants de cette ville sont Indiens, et parlent la langue des Persans de Ghasni.

4. Pourchahour, ville très commerçante, est la capitale d'une vaste province. Elle produit beaucoup d'indigo, et le meilleur henné. De Ghasani jusqu'à Pourchahour, marche de quinze jours.

5. Kaboul est une ville vaste, riche, très avantageuse et très célèbre. On y trouve du *mirobolnum chébules*, et d'autres drogues médicinales très utiles. De Pourchahour jusqu'à Tiknaou il y a quarante lieues.

6. Lahor ou Lahour est la capitale du très riche et très vaste royaume du même nom. Elle compte plus de quatre cent mille villages. Il y a six cents ans que le sultan Mahmoud la rendit tributaire. C'est une ville très riche; on y trouve toutes les choses nécessaires et utiles, parce que les marchands font des ventes et des achats considérables dans cette ville, située au centre d'un pays dont le roi est très puissant.

7. Kachemir, ville grande, commerçante, chef-lieu de riches cantons. Pour aller de Lahor à Kachemir, il faut quarante jours. On appelle *mouchni ipali* une espèce de musc ordinaire, qui s'y trouve en abondance; on y voit aussi (le safran) le nard et le *Karafoul*

et d'autres substances médicinales utiles à l'homme. La ville est située entre des cols d'une montagne de difficile accès, entourée de bois.

8. Bangalore est une grande ville; les habitants sont de riches Indiens. Près de la ville se trouve une forêt dont tous les arbres sont de bois odoriférant, principalement ceux qui sont cachés dans la fange. Le roi entretient plus de huit mille éléphants; il est grand seigneur et très riche. On trouve dans cette ville toutes les choses précieuses.

9. Il faut trente jours de Kachemir à Bangalore. Quand un homme veut aller à Navrouhal par un autre chemin, il arrive en vingt-cinq jours à Moultan.

10. Nahroural et Moultan sont de très grandes et très riches villes. Elles ont de vastes provinces, et trois mille villages. La langue est celle des Persans de Ghasni; les habitants du pays sont Indiens.

11. Séloul est une ville grande et opulente; la distance de Diboul jusqu'à Sindi est de quarante jours. Diboul est située au milieu des forêts des cols de montagnes de difficile accès. La ville de Diboul est située sur la petite rivière de Djeloule. Le peuple parle la langue du pays de Nahroural.

12. Somnate est une ville maritime des Indes, très riche et très commerçante. Là viennent en pèlerinage les dévots (hadjis) Indiens; ceux-ci appellent leurs prêtres et leur *calogéros* (moines) *Brahmas*. Partout on trouve de ces *Brahmas*. De Somnate sortent beaucoup de pirates qui se battent sur la mer; ils parlent la langue du pays de Nahroural.

13. Bedraste est une petite ville sur le bord de la mer, près de Nahroural.

14. Kambate est une ville maritime, près de Bedraste.

15. Bourdje, ville maritime, où le peuple parle la langue du pays de Nahroural, est à

deux journées de Kambate; les habitants de Bourdje ont un usage étrange: pendant quatre ans ils adorent une idole, passé ce temps, ils la changent. Les indigènes prétendent que le déluge n'est pas venu jusque là.

16. Assaoul est une grande et très riche ville maritime; elle fournit en abondance le sucre et l'indigo. On y trouve aussi d'autres choses précieuses.

On va de Bourdje à Tchiolmoutrah, et de là à Blatra.

17. Blatra est une grande ville maritime, très riche et très commerçante. En ce pays on parle la langue de *Nahrouhal*. La province compte cent mille villages, tous sur le bord de la mer. Les navires des marchands de cette ville parcourent avec leurs marchandises toutes les mers. Cette ville et ses villages forment mille *chakmi*. Le pays est habité par les Indiens; mais ils parlent la langue *chakmi*.

18. Mlébar ou Malabar est une ville très grande, très riche et fort commerçante, capitale. Le voyageur passe de Malabar à Daravi, qui est aussi une grande ville; d'ici on va à Soufra, de Soufra à Tana, de là à Pernavé, à Santapour, où l'on recueille en abondance du poivre et plusieurs autres aromates; toutes ces villes sont voisines l'une de l'autre.

De Santapour la route conduit à la ville de Bankour, et de là à Bangalore, de là à Hébréon, et de là à Tchiliab, de là à Pandriavé, puis à Schingli. A Schingli il y a beaucoup de Chrétiens, et plusieurs églises; tous parlent le dialecte de la province de Malabar. Le nom du diocèse est Tchiliand, chef-lieu du pays, où fut martyrisé l'Apôtre saint Thomas.

19. Belindje, est une ville grande et commerçante. Le voyageur en dix jours va d'ici à Benibotine, de là à la ville de Khoutoin en un jour, de là à Nakhébtine dans le même espace de temps.

20. Nakhébtine est une grande ville où il y a beaucoup de Chrétiens et plusieurs églises. Toutes ces villes sont maritimes. De Nakhébtine en deux jours on arrive à Schahbatine; de là le voyageur va à la tombe du Saint Apôtre. (Thomas) Le nom de la ville est Malab; elle est au bord de la mer; il y a encore quelques chrétiens. De là le voyageur passe à Zouzer, ville grande, riche et fort commerçante. Dans la ville de Malab, où est le tombeau du saint Apôtre Thomas; toutes les fontaines contiennent des sangsues; seule, l'eau de la fontaine près du tombeau du St. Apôtre Thomas est pure, douce et exempte

de sangsues. Toutes ces villes s'appellent Tchio.

21. Ceylan est le nom indien de l'île, qui en langue turque s'appelle Sarendipe. Les Indiens de cette île disent que lorsque Dieu chassa Adam du Paradis, il le plaça ici. Cette île produit de précieux bijoux, et beaucoup de hyacinthes rouges, la pierre précieuse nommée par les Indiens oeil-de-chat, en turc *Aynillhour*. Il y a d'autres espèces de pierres précieuses qui s'appellent en persan *Tchachmikourba*. On y trouve aussi une autre pierre précieuse, dont le nom est *Ilé*; la couleur en est bleue, et les Indiens la nomment *Nilsé*. Il y a une autre espèce de pierre de couleur jaune, qu'ils nomment *Boidro*. On y trouve aussi des hyacinthes rouges, qui sont plus importantes et de plus grande valeur que toutes les pierres précieuses; on y trouve encore d'autres objets remarquables, dignes des rois.

22. La province s'appelle Reminzar, parce qu'elle produit beaucoup d'or: on en trouve autant que l'homme peut en travailler; et le pays aurifère a les noms suivants: La première ville et île est Lamrine; elle produit des vers à soie en abondance, du bois de Bagham et d'autres choses utiles. Le voyageur va par ici à Bartschour, ville et île en même temps très commerçante; le meilleur camphre sort d'ici. Près de Lampron, il y a une île appelée *Kroud*, d'où proviennent les perles à bon marché.

23. Krouta est une grande ville près de l'île qu'on appelle Samavi, grande et industrielle; et plus bas encore il y a une autre île nommée Bouré. Toutes les choses utiles que l'homme peut désirer se trouvent dans cette île. Plus bas, l'île d'Ephanesse, d'où sort beaucoup de camphre, et ensuite Blayo, résidence du roi de la contrée aurifère. La résidence du roi des Zabedjes est dans cette île de Alayo; quand meurt son père ou sa mère, le roi commande à faire des idoles en or de la taille de ses parents défunts. Les habitants de ce pays sont idolâtres, mais pas Indiens; ils s'appellent *Zabedjes*; ils mangent tous les cadavres qu'ils trouvent dans les pays limitrophes, même ceux de leur propre nation, comme s'ils étaient des produits de la chasse. Quand ils font la guerre avec les autres nations, et les battent, ils mangent les cadavres de leurs guerriers comme ceux de l'ennemi; mais ils ne font aucun mal aux marchands et aux voyageurs, car ils en vivent.

24. Rambé est une île, au-dessous de la quelle il y a une autre île appelée Kalakpau-

tchi : près de cette île on en trouve une autre riche en étain et en beaucoup de choses dignes des rois. Tout près de cette île sont Hala, Kala et Gagoulé. Voilà les provinces, les îles et les villes de la terre aurifère, peuplées par la race Zabédje.

La Chine a trois mille huit cents villes et plusieurs provinces très fertiles. Les habitants sont tous idolâtres, le pays est continental ; ils ne craignent aucune nation, parce que leur empereur possède beaucoup de féroces cavaliers ; ils aiment les chrétiens, qu'ils accueillent très bien. Depuis les temps d'Alexandre le Grand qui leur a fait beaucoup de bien, ils aiment les Grecs.

Les Indiens mangent une feuille nommée

tamboul, qui leur sert de friandise et de nourriture très salutaire ; elle est fort développée, de couleur rouge, et se nomme *Zouzer*. On nomme *Mosan* l'arbre dont la feuille a cinq coudées de longueur. Les habitants du pays disent qu'Adam sortant du paradis, se couvrit de ces feuilles. Les Indiens donnent le nom de Bahrama (Brahma) à leurs prêtres, et de diables aux idoles.

Il y a en Turquestan une autre ville, de fortes montagnes, où l'on trouve beaucoup de Chrétiens. La ville s'appelle Sountri, d'où il sort de l'encens, de l'aloès scantrine.

Telles sont les villes des Indiens et des Persans.

LES COTES DE LA MER DE LA GRÈCE

Voici les côtes de la mer de la Grèce : de la ville d'Alexandrie, qui est à l'extrémité sud, jusqu'à Smyrne, qui se trouve à l'extrémité nord-est, vis-à-vis du continent.

En premier lieu, Alexandrie, puis Rachide, Démiad, Gaza, Asgala ou Ascalon, Jafa ou Giava, (Ioppe), puis Césarée de Philippe, qui est Kayghoun. Dans cette ville l'Apôtre Saint Pierre fut délivré par l'ange du Seigneur de la prison où l'avait enfermé Hérode. Autour de ces villes se trouvent Pout, Lout, Mossok, Tobèle, Héllad, dont fait mention le prophète Isaïe. Cette Césarée est située à peu près à une journée de Nazareth, qui est en Galilée. Langharout, c'est à dire Latakîeh.

Après cela, Sour et Saldah, qui sont aujourd'hui Dzur et Dzaydan ; ou bien Tyr et Sidon. Cette ville est la résidence d'un pacha. Le pays des Druzes et de Manoghli (Maronites) s'étend jusqu'au Liban. Et puis Beyrout, Damas, Tripoli, où réside le pacha, et ensuite Latakîeh, ou Latik. Et puis Skanderoun, Bayas, Messis, qui est Mamestia, Tarsous, qui est Tarse, Sis, Anavarza, Adana, Sélikieh ou Séleucie, Atalia, et plusieurs autres villes maritimes jusqu'à Smyrne, sur une étendue de terre de dix jours. En face de toutes ces villes se trouve Chypre, située dans la mer.

VOYAGE DE PIRZADÉ DE KAPAN

Moi, pécheur Pirzadé de la Perse, du pays de Kapan, de la vallée de Uoroden, du village de Kédatagh, de la famille des Pastames, petit-fils de Zaké, fils de Mirza et de Rypsimé, frère d'Isaïe de Paro et de Pahalve, dans l'année 1035 (1586 de J. C.) de l'ère arménienne je suis sorti de ma maison, seul, j'ai erré çà et là. Je suis allé dans des pays étrangers. La première ville que j'ai vue, fut Van ; de là je suis allé à Baghesch, de là à Hizon, de là à Karahamid, à Orfa, à Alep, à Antioche, à Adana, à Akchebir, à Koniah, à Karahissar, à Kutahîe (anc. Cotyaeum), à Isnik (Nicée), à Isnimide (Nicomédie), à Stamboul, où est le trône du

Sultan. De là à Adrana, au territoire de la Moldavie à Yasche. De là en Pologne ; dans la capitale de laquelle, Kaménitz, il y a quatre cents maisons d'Arméniens, avec douze seigneurs qui font l'office de magistrats ; ils ont six églises nationales. Après cela nous avons passé à Ilvov (Lemberg), où il y a cent maisons arméniennes ; tous y sont seigneurs, indépendants. De là à Zamosca, ville où se trouvent beaucoup d'Arméniens ; ils ne payent pas les impôts, ils sont seigneurs, indépendants. De là à Krakow, (Cracovie) où est le trône du roi. De là à la ville de Varsovie, puis à Dantzick, port de

mer. De là en Allemagne; première ville Prague, où est la résidence du roi; de là nous avons passé en Italie; la ville principale est Venise, et elle est gouvernée par douze Seigneurs; on y conserve les reliques de St. Marc. Dans la ville il y a six mille ponts, six mille barques; c'est une ville fort belle. D'ici à Aucone, puis à Rome, où se trouvent les reliques de Saint Paul, de Saint Pierre et d'autres saints. C'est ici le trône du Pape. De là à Naples, où est la résidence du roi. D'ici en Sicile, pays maritime, où sont le trône et le palais du roi. Elle comprend six cent vingt villes et villages, dans une circonférence de six cent soixante cinq lieues; les habitants sont bons chrétiens, ils aiment beaucoup les Arméniens. D'ici nous passâmes à Malte. Elle est dans la mer possédée par les Chevaliers de St Jean; soixante seigneurs gouvernent la ville; d'ici, par mer, à Florence, où préside un grand seigneur; d'ici à Lucques; il y a douze grands seigneurs; d'ici à Milan, puis à Turin, où réside un grand seigneur. D'ici nous sommes allés en Espagne; la capitale est Madrid, où est

le trône du roi, et le nom du prince est Philippe. Le roi possède onze royaumes. Le pays est divisé entre quinze Seigneurs. Le revenu annuel est de cinquante millions de florins d'or. D'ici nous sommes allés sur le territoire anglais. Ce pays est luthérien, ainsi que le Danemark, l'Ecosse et la Suède. Ces quatre pays croient en J. C., à sa Nativité, à sa passion, à son crucifiement et à son Ascension; ils confirment tous les enfants avec l'huile sainte, et, encore tout petits, ils les baptisent; le curé dit trois fois: Au nom du Père, du Fils et du St Esprit. Ils ne croient pas à la transsubstantiation, ils disent: Une fois seule J. C. fut crucifié; ils croient à toutes les Ecritures; ils ne croient pas aux intercessions de la Ste Vierge et des autres saints; ils ne font pas le signe de la croix; ils estiment beaucoup les étrangers; ils fêtent la Nativité de Notre Seigneur quinze jours, pendant lesquels ils ne travaillent pas; ils mangent, ils boivent, et font de grands festins.

D'ici nous sommes allés en France, à Paris, où est le trône du roi

LES ECHELLES DE LA MER-NOIRE

Les échelles sont: En premier lieu Ghûnia. La distance d'ici jusqu'à Makriale est de dix-huit milles; de là à Kopa neuf milles; de là à Ghissa neuf milles; de là à Viza dix milles; de là à Arkhav, neuf milles; de là à Athina neuf milles; de là à Mabaur dix-huit milles; de là à Rizé dix-huit milles; de là à Gharibaravoul neuf milles; de là à Sourmina dix-huit milles; de là à Kovada dix-huit milles; de là à Trébizonde neuf milles; de là à Palatana neuf milles; de là à Akdja-Kalah neuf milles; de là à Hyorouss dix-huit milles; de là à Bujuk-Liman seize milles; de là à Tripoli dix-huit milles; de là à Zéféra dix-neuf milles; de là à Kéchepe dix milles; de là à Kérasoun cent milles; de là à Ordoune ving deux milles; de là à Vana vingt-trois milles; de là à Faza vingt-trois milles; de là à Jounia trente-deux milles; de là à Thérmo trente-six milles; de là à Aghadje-baschi vingt-sept milles; de là à Samsoun (anc. Amisu-) trente-sept milles; de là à Gboudjoughaze vingt-neuf milles; de là à Aghadje-Baschi trente milles; de là à Kezelirmak (le fleuve Alya) trente-et-un milles; de là à Tchai-aghsi (Bouche de la rivière) trente-

deux milles; de là à Kerza trente-trois milles; de là à Sinope un mille; de là à Akliman trente-cinq milles; de là à Stefana vingt-six milles; de là à Ghinol trente-sept milles; de là à Niopolis deux milles; de là à Karampa neuf milles; de là à Ghidros quatre-vingt-onze milles; de là à Amasrah cinquante milles; de là à Parthon quarante-deux milles; de là à Alagrasse huit milles; de là à Boghaz (Déroit) cent milles. Kafgha, Chilah, Féнар, toutes ces villes se trouvent entre Alaghras et le Déroit; de là à Karatache (Pierre noire), de là à Ak-chahir, de là à Alatin, de là à Cavak, de là à Iengbi-kioj (Niocchorion), de là à Istauros; de là à Eski-hisar; de là à Scutari; de là à Ghalata; de là à Stamboul.

De Ghûnié ou Gourie à Kamar cent milles; et de là à Trébizonde cent milles; de là à Kéréssoun cent milles; de là à Gounié cent milles; de là à Samsoun cent milles; de là à Sinope cent milles; de là à Niopolis cent milles; de là à Ghidross cent milles; de là à Alaghras cent milles; de là à Boghaz (ou Déroit) cent milles; de là à Stamboul cent milles.

De là à Midiah (Salmidessus) cinq milles; de là à Inada onze milles; de là à Hérézvay cinquante-six milles; de là à Aktesoule cinquante milles; de là à Sizéboli cinquante-quatre milles; de là à Burgase cinquante-huit milles; de là à Massoura cinquante-deux milles; de là à Yahyolau cinquante-huit milles; de là à Varna cinquante milles et demi; de là à Balchikh cinquante-neuf milles; de là à Gharche cinquante-deux milles; de là à Arnek, à Kalakria ou Gulgrad soixante-et-un milles; de là à Mangalia soixante-seize milles; de là à Küsténdjé soixante-seize milles; de là à Kara-harman soixante-quatre milles; de là à Thounah soixante-cinq milles; de là à Akerman soixante-seize milles; de là à Ozou, à Akmétoïd; de là à Ghiozlava soixante-huit milles; de là à Balouklava soi-

xante-neuf milles; de là à Yalta, de là à Gharouff soixante-onze milles; de là à Soudagh soixante-seize, de là à Kafa; de là à Touzla; de là à Kertch-Bogazi; de là à Anapa; de là à Godoche sept milles; de là à Kütcük-Koya soixante-dix-huit milles; de là à Büyük soixante-dix-neuf milles; de là à Zoughichah neuf milles; de là à Souhaschi; de là à Namarighatassi; de là à Sodja; de là à Kamischlar; de là à Arouklar; de là à Gha-teilar; de là à Tciandilar; de là à Doudjoudah; de là à Sovouk-sou; de là à Aghatchai; de là à Sokoum; de là à Seb-meghrél; de là à Anacia; de là à Kékhmel; de là à Fache; de là à Koubalet; de là à Batoum, c'est-à-dire Kunja.

Voilà les Échelles qui bordent la Mer-Noire.

ՀԱՅԵՐԷՆ ԲՆԱԳԻՐՐ

ԱՆՈՒԱՆՔ ՔԱՂԱՔԱՅՆ ՀՆԴԿԱՅ ԵՒ ՊԱՐՍԻՑ

Պանին քաղաք՝ ութ աւուրց ճանապարհէ ընդ ցամաք պիտոյ է ընթանալ. Պանինու գաւառքն Հնդկիք են. քալոյ՝ ի խաղնոյ թէ մն խօսի. զի ի վաղնչուց հաւանեցուցեալ է Պարսիկն, և առեալ. այլ երկրին բնակիչքն Հնդկիք են:

Տիգնուոյ քաղաքն է մեծ, և ինքն ի խղնոյ խօսի, և երկրին բնակիչքն Հնդկիք են. կան և ազգ մի Պարսիկք, վեց աւուր քան զխաղնոյ ի վայր է:

Պոյստ քաղաք է մեծ, մեծագանձ, և մեծաւարկ. և ունի զթէմ ընդարձակ. և ճառապարհ չորից աւուրց է ի Տիգնուէ ի Բոստ. և այս երկրիս բնակիչքն Հնդկիք են, և ի խաղնի խօսին:

Պուրշայուր՝ մեծաշահ քաղաք, և թեմ ընդարձակ. ելանէ յիւրմէ շատ խեղակ և Հինա աղէկ. ի խաղանոյ ի Պուրշայուր տան և Հինգ աւուր ճանապարհ է:

Քապուլէ՝ է քաղաք մեծ, և մեծաշահ, և մեծաւարկ. ելանէ յիւրմէ Հինիւն, և Քապուլի, և այլ օգտակար գեղք. բոստսուն Քարասախ է ի Պուրշայուրէ մինչև ի Տիգնուէ:

Ղաշուր քաղաք է մեծ, և մեծագանձ աւարակ, և երկիր ընդարձակ. գեղեր ունի չորս հարիւր հազար. Մաշմուտ սուլտանն է զիւրեանքն հարկատու արարեր, և հաւանեցուցեր, են ամբ վեց հարիւր. է մեծաշահ քաղաք. և որ ինչ յամենայն եր-

կիր պատուական և հարկաւոր իրք լինին, ամենն ի քաղաքն գտանի. զի անդ բերեալ ծախեն վաճառականքն. և ամենայն վաճառականքն անտի քաղին զամենայն ինչ, զի ի վերայ ճանապարհին է քաղաքն. և թաղաւոր է մեծազոր:

Խշմիր քաղաք մեծ է, և գաւառս ունի հարուստ և մեծաշահ. ի Ղաշուրէն քառասուն օրն երթան ի Խշմիր. Մուշինի իփալի ասին՝ ցած մուշք է. նա անդ շատ գտանի. ելանէ Սընֆուլ, և խարաֆուլ, և այլ որ ինչ պիտոյ է մարդոյ գեղեր՝ մարդկան համար. քաղաքն լեռն է՝ և մորի՝ և կապանի:

Պանկլար՝ քաղաք է մեծ, և բնակիչք քաղաքին Հնդկիք՝ հարուստ և մեծաշահ. և մայրին ինքեան մօտ է. և մայրոյն իայտըն ամենն ծխանելի է. և բնակիչք երկրին գտանեն զազէկ ծխանելին ի ցեխան թաղած. իւրեանք թագաւորն ութ հազար ֆիղս ունի. մեծ թագաւոր է և հարուստ, և ամենայն պատուական իր գտանի ի յիւր քաղաքն:

Ի Խշմիրայէ երեսուն աւուր ճանապարհ է մինչև ի Պանկլար. երբ մարդ՝ այլ ճանաքով ի Ղաշուրալայ կամի գնալ, քան և Հինգ օրն երթայ ի Մուլթան քաղաք:

Ղաշուրալայ և Մուլթան քաղաքք՝ են մեծամեծք և մեծաշահ. ունին ընդարձակ գաւառս, և գեղոյ երեք հազարս. և ի

խաղին խօսին. և բնակիչք կրկին Հնդիկք են:

Ահլու՛ք քաղաք է մեծ և մեծագանձ, քառասուն աւուր ճանապարհ է 'ի Տիպուլայ 'ի Սնդիկ. քաղաք է Տիպուլ՝ և մայրիքն դժուար՝ և ճանապարհքն՝ և կապաննի, և լերինք. և 'ի վերայ փոքր ճիւղ գետոյն է շինեալ Ահլու քաղաք. բայց 'ի Նահրուալայ թեմն խօսի:

Սուսնաթ՝ քաղաք է Հնդիկ 'ի ծովեզերին Հնդկաց, և է բազմագանձ քաղաք և մեծաշահ. Հնդկաց հաճիքն 'ի հօն գան յուխտ. իւրեանց երիցանց և տղեկոյն՝ Բահրամայ կոչեն. ամեն քաղաքն նորա են:

'ի Սոմնաթայ շատ գողեր ելանն նաւով. և 'ի վերայ ծովու շատ ծեծ առնեն. և 'ի Նահրուալայ խօսին:

Պտրաստ՝ քաղաք է փոքր, և ծովեզեր. և մօտ է 'ի Նահրուալայ:

Քամպաթ՝ քաղաք է 'ի ծովեզեր, և մերձ է 'ի Պտրաստ քաղաք:

Պուրձ՝ քաղաք է ծովեզեր, և Նահրուալայ խօսին. և մերձ է 'ի Քամպաթ. և երկու աւուր ճանապարհ Հեոի են՝ 'ի միմեանց:

'ի Պուրձ քաղաքն՝ յամեն չորս տարի Աստուած մի պաշտեն. և 'ի յաւարտի չորս ամի, փոխեն. նորա բարբառնին թէ չըհնդկն առ մեզ չէ եկեալ:

Ասայո՛ք՝ մեծ քաղաք է, և ծովեզեր է, և մեծաշահ. շատ շաքար, և շատ լեղակ ելանէ յիւրմէ. և շատ պատուական իրք գտանին անդ:

'ի Պուրձ քաղաքէ երթայ մարդ 'ի Զուժուտայ. և անտի երթայ ճանապարհորդն 'ի Պուտայ:

Պուտայ՝ քաղաք է ծովեզերի՝ մեծ և մեծաշահ և բազմագանձ. այս քաղաքին Նահրուալայ խօսին. հարիւր հազար գեղ ունի այս քաղաքը. և ամենն չորի ծովեզերովն շինած՝ Այս քաղաքը, և իւրեանց վաճառական նաւերն՝ ընդ ամենայն երկաւրութիւն ծովու վաճառով ընթանան: Այս քաղաքին և այս գեղերս՝ երկու հարիւր հազար Շաքմի են. և Հնդիկ լեզուաւ են. և ամենն Շաքմի խօսին:

Մշկպար՝ քաղաք է մեծ, մեծագանձ և մեծաշահ, և առաջին քաղաք: 'ի Մշկպարէ երթայ ճանապարհորդն 'ի Տարուի, որ է մեծ քաղաք. աստի երթայ 'ի Սուֆրայ. 'ի Սուֆրայէ երթայ 'ի Թանայ. անտի 'ի Փանաւ. և 'ի Փանաւոյ՝ 'ի Սանդապուր, ուր շատ պղպիւն լինի, և այլ տիտանի համեմուռնք. և ամեն քաղաքին հետ իրաց են: 'ի Սանդապուրէն երթայ ճանապարհորդըն 'ի Պանրուր քաղաք. և անտի 'ի Պանկլուր. և անտի Յնպիթոն. և անտի 'ի Զլիայ.

և անտի 'ի Փանդրիսնէ. և անտի 'ի Շինկլ. 'ի Շինկլի շատ Քրիստոնեայք կան, և շատ եկեղեցիք. և ամենն Միկիական դուռաթի խօսին. Չղիսնդ անուն է թեմին. 'ի յայտ թեմն է սուրբ առաքեալն Թոմա վկայեալ. թեմին առաջին քաղաք:

Պլինձ՝ մեծ և մեծաշահ. 'ի Պլինձու երթայ ճանապարհորդն 'ի Պիկպոթին՝ 'ի տան օրն. անտի 'ի Խուտոյն քաղաք՝ օր մի. անտի 'ի Նախէպոթին՝ օր մի:

Նախէպոթին՝ քաղաք է մեծ. շատ եկեղեցի, և շատ Քրիստոնեայո ունի ընդ ինքեմբ. և ամենայն քաղաքինս ծովեզերք են:

'ի Նախէպոթոյն երթայ երկու օրն 'ի Շահպաթին. անտի երթայ 'ի սուրբ Առաքելի գերեզմանն. և ասն անուն քաղաքին Մայալ, ծովեզեր է քաղաքն. և մնացեալ է յինքն սախա մի քրիստոնեայ: 'ի Մալպայէ երթայ մարդ 'ի Զուժր. այս քաղաք է մեծ և մեծագանձ և մեծաշահ. 'ի Մլլալ քաղաք՝ ուր սուրբ Առաքելոյ գերեզմանն է Թումայի, աղբիւրքն ամենն տղրուկ եռացուցանեն. բայց միայն յայն աղբերէն, որ մերձ է 'ի գերեզմանն Թումայի: Այն աղբեր ջուրն յիստակ է և բարեհամ, և սուրբ 'ի տղրկէ. այս ամենայն քաղաքս Զոխան կոչի:

Սերան կղզի՝ Հնդիկ անուամբ է, և Սառն տիպ՝ տաճիկ անուամբ. 'ի յայտ կղզին, ասն Հնդիկք, թէ երբ եհան Աստուած զԱդամ՝ 'ի գրախտէն, նա աստ բնակեցոյց պատուական գոհար ելանէ յայն կղզոյն, և կարմիր Բակունդ բազում. և ակն՝ որդ ասն Հնդիկերէն Կառոթի, իսկ տաճիկերէն Այիլիլիճօր. և այլ ակն ելանէ զոր պարսկերէն ասնէ՝ Զաշմիգուրպայ. և այլ ակն ելանէ, որպ անունն է իջէ. իւր գոյնն կապուտ լինի, և անուանեն Հնդիկք՝ Նիլան. և այլ ակն ելանէ գեղին, Պոյարոյ ասնն իւրն. և կարմիր Բակունդ ելանէ, որ քան զամենայն ակունս՝ և յակունդս հարկեօր է և մեծագին. և այլ պատուական իր՝ որ թազուորաց անդ է:

Ոսկէգետին գաւառն, Բնմիւնդար՝ ասնն իւրն. զի բազում ոսկի ելանէ յիւրմէն՝ քանի աշխատիլ որ կարէ. և Ոսկէգետինն են անուանքս այս:

Առաջին քաղաք և կղզի՝ Լումրին. աստի ելանէ շատ օրդն. փայտ Պկամ. և այլ պատուականք իրք: Աստի երթայ մարդ 'ի Պարչուր. այն քաղաք է կղզի մեծաշահ. պատուական Գաֆուրն անտի ելանէ: 'ի Լամբուր մօտ կղզի կայ, գանուէ Քրուտ ասնն. Հընեթ թեմեալին անտի ելանէ, և անդ կաղմի:

Քրուդայի՝ քաղաք է մեծ. և մերձ 'ի նա կղզի մի է՝ Սամուի ասեն, մեծադիր, և մեծաշահ. և իւր ներքոյ այլ կղզի կայ, որ կոչի Պուրէ. և զամենայն պատուական իր՝ զոր ինչ ուղէ մարդն գտանէ 'ի կղզւոյն: Եւ իւր ներքոյ, Եփրանէս կղզի. 'ի յայն կղզւոյ ելանէ քաղում՝ Վլաֆուր. և 'ի ներքոյ Պլայոյ է Թագաւորն Սսկէզեւտին: Ի Պլայոյ կղզին նստի Չապինաց Թագաւորն. երբ իւր հայրն մեռանի, կամ մայրն, փոխան ծնողացն 'ի շափա նոցին կուռս լինէ ոսկի. սոցոյ ազգքն կուսպալաւ են. և չեն Հնդկիք. սոքա Չապէճ կոչին. և միս մեռելոտի՝ զոր գտանեն, ուտեն. և զիրեանց մեռեալս, և զայլ սահմանաց մարդ, զորս կանուլ կտրեն, որս համարին: Եւ յորժամ ընդ այլ ազգի կուտին, և յաղթեն, զսոր կոտորեալսն՝ զոր իւրոց է, և զոր թնամեացն՝ զամենն ուտեն. բայց իսահաուականի և ճանապարհորդի ոչ մեղանշեն. զի իւրոց սպարն 'ի վահաուականաց լինի:

Պամբի կղզի է. և իւր ներքոյ այլ կղզի կայ՝ Քաղաքիանչի ասեն. մերձ 'ի սա կղզի մի այլ. յայտ կղզիքս ելանէ կայնկ շատ. և ամենայն պատուական իր հօն գտանի, հանց՝ որ Թագաւորաց վայելէ. և մերձ այս

կղզիս է Յալա, և Քալա, և Կակուէ:

Այս է Սսկէզեւտի քաղաքն և կղզիքն և գաւառքն. և ազգքն՝ որք բնակեալ են, Չապէճ լիզու են.

Ջին և Մաչին երկք հազար և ութ հարիւր քաղաքք են՝ և բազմաքարիք գաւառք. ամենն կուսպալաւ են. և երկիրն ցամաք. բայց շեն հուանիւր ոչ որ աղզի. զի իւր Թագաւորն բազում և գաղանաբարոյ հեծեալս ունի. և սիրին զքրիստոնեայսն. և լաւ ընդունին՝ յԱղեքսանդր Թագաւորէն 'ի վեր, զի 'ի նմանէ շատ աղէկ են գտեալ և ազատութիւն. և զՀռոմէ խիստ սիրեն:

Եւ այն տերէն, զոր Հնդկիք ուտեն, զիւր անունն թմբուլ ասեն. իւրեանց նողլ, և սպուր այն է. և առողջութիւն տայ. և մեծրիկ է և կարմիր, և անուն Չուճր ասեն: Եւ Մոգան ծառոյն ասեն, որ իւր տերէն հինգ կանգուն է. ասն բնակիչք, թէ նորա տերեւոյն ծածկեցաւ Ադամ, յորժամ 'ի գրախտէն ելաւ: Հնդկիք երիցանցն բաճրամայ կոչեն, և կոռն գե:

Այլ քաղաք է 'ի Թուրքաստան. ամուր լեռան. և շատ քրիստոնեայք կան 'ի յայն գաւառն. Մունդրի ասեն քաղաք. ելանէ յիւրմէ Խունկ, և Սապա. Սկունդրի այս քաղաքք են Հնդկաց, և Պարսից:

ԱՅՍ ԵՆ ԾՈՒԼԵԶԵՐԻՔՆ ԳՈՒՆԱՅ

ՅԱղեքսանդր քաղաքէ՝ որ է 'ի ծայրն հարաւայ մինչև 'ի Զմիւռին, որ է 'ի ծայրն հիւսիսոյ ընդ արևելս կոչս ցամաքան:

Նախ Աղեքսանդրիս. և ապա Ռաշիտ. Դեմիւզ. Ղազայ, որ է Գազա. Սաղաւան, որ է Ասկադոն. Զաֆն, որ կոչի Աֆա և է Յոպպէ. և ապա Կեսառ, որ է Փիլիպեայ Կեսարեան, որ է Ղայդուն. յորմէ զՊետրոս առաքելաւն աղաստաց հրեշտակ Տեառն, զոր Հերոզէս եղեալ էր՝ ի բանտի: Եւ շուրջ զսովաւ են Փուզ, Լուզ, Մոսոք, Թորեւ և Ելլադա, զոր Եսայի մարգարէն յիշէ: Այս Կեսարիայս յետ Ղազարէթ քաղաքին գոյ իւր աւուր միոյ ճանապարհ և է Գալիլիա. և ապա Լաթաքիա ('ի լս. Լանկաուութ):

Եւ ապա Սուր. և ապա Սայտա, որք են Ծուր և Ծայդոն. Տիւրոս և Արդոն. և Սայտա փաշայանիստ է. և է երկիր Գուրզոց և Մանդղւոյ մինչ 'ի Լիբանան: Եւ ապա Բէրութ. և ապա Շամ Տրասիլուս, որ է փաշայանիստ. և ապա Լաթաքիա, որ է Լադիկ. և ապա Աքանուրու. և ապա Փալաս. և ապա Անարզափայ. Մախ, որ է Մամեստիա. Տարուս, որ է Տարսոն. Սիս. Անաւարդա. Ստանա. Սիլիֆթայ, որ է Սելեկիա. Ատալիա. և այլ բազում ծովկզերնայ քաղաքք մինչ 'ի Զմիւռին, իբր ծաւուրց ճանապարհ: Սոցա ամենեցուն հանդէպ գոյ Կիպրոս 'ի մէջ ծովուն:

ՈՒՂԵՒՈՐՈՒԹԻՒՆ ՓԻՐԶԱՏԵՒ ՂԱՓԱՆԵՅՈՅ

Եւ մեղաւոր Փիրզատա Ղալիլպաշէն, երկիր Ղապանէն, իւրտէն ձորէն, Կեղոս գետաթաղէն, Պաստամէցեց ազգէն, Զաքէրի Թոռն Միրզին, Հռոմնիմն տաղայ, Խայոսն փարոսն, Պահալվէն աղբեր, Էն

տարին որ Հայոց Թիվէր Ուն, որ ես իմ առնէն ելայ, զլորիս առայ ամալանն (աստանդական ?) մուլորեցի օտար աշխարհ. եկայ առջի քաղաքն վան. էնկից ելայ Կինեցի Պաղիլ քաղաքն. էնկից Կինեցի Հիզու քա-

զարն. Էնկից Ղարա Հէմփք քաղաքն. Էնկից Որբայ ք. Էնկից Հէլէր քաղաքն. Էնկից Էնդէրփայ քաղաքն. Էնկից Ասանայ ք. Էնկից Աղլաշէր. Էնկից Փոնիայ ք. Էնկից Ղարաշահեր ք. Էնկից Փոթիայ ք. Էնկից Իփիկ ք. Էնկից Իփնայփիտ. Էնկից Սուտանրուլ քաղաքն, որ Խոնդրարին թախտայ. Էնկից Ատրանայ ք. Էնկից Ղարայրողտանանց երկիրն յէջ ք. Էնկից Լէի երկիրն. առիկ քաղաքն Կամանից Գձտուն Հայական ազգայ Լուսաւորչի կայ. մէջն ծծ պարոն Հայ շարէթ կաննն. զ եկեղեցի Հայոց ազգին կայ. Էնկից Ի Լով ք. Հայոց ազգ կայ ձ տուն. ամէն պարոնէք են, ուրանց գլխու են. Էնկից Չամսայ ք. Հայկական ազգ շատ կայ մէջն, խկի խարճ չին տալ, ուրանց գլխու պարոնէք են. Էնկից Գրյացքով ք. որ Լէի թագաւորին թախտն այ. Էնկից Վարշով ք. Էնկից Իանձկայ ք. ծովի պանդերայ. Էնկից Սլամանայ երկիրն, Փառակայ ք. որ Էրբայ թագաւորի թախտն այ. Էնկից Գէլիյանայ երկիրն, Վէնէտիկ ք. ծծ մեծ պարոնի ձեռն այ, որ Ս. Մարքոս աւետարանչին մարկն այ. ծովի մէջ այ. Ջոկարմոն կայ մէջն. Ջոկարբայ կայ իւր մէջն. խիստ ք. այ. Էնկից Նանքուսայ ք. Էնկից Հուսմայ ք. Ս. Պողոս, Ս. Պատրոսայ մարմին այ. Փափին աթոռն այ. շատ սրբոց մասն կայ. Էնկից յՆանարի ք. որ Քարայփորի թախտն այ. Էնկից Զինկիրն, ծովի մէջ այ, թագաւորի թախտն այ, սաւայ այ, իւր մէջն Ջձ քաղաք ու գեղ. աւայ բուլորն Ջձիւ աղաճ այ. աղէկ քիւր-

տոնէք են. Հայական ազգն խիստ կուզեն. Էնկից Նաւով Սալթայ երկիրն, ծովի մէջ այ. սուրբ Ուսնէսին Խաճկերցին և պարոն զաւր կաննն. Էնկից ծովով Փիլորենցայ երկիրն. մեծ պարոն գի նիստի. Էնկից Լուսայ ք. ծծ պարոն կի նիստի. Էնկից Միլան քաղաքն. Էնկից Թորին քաղաքն, որ մեծ պարոն կայ իւր մէջն. Էնկից Ի Սպանիայ Մատրիլ քաղաքն. Էխտան (Բ) մեծ թագաւորին թախտն. յանունն այ թագաւորին Փիլիբ. թագաւորին իւր ձեռաց տալին կայ՝ ունի ծծ թագաւորի գեղ. ծծ մեծ պարնէ երկիր. ամեն իւր ձեռաց տալ այ. տարին կէլուր ունի Ծ միլիոն կարմիր փիլորի. մէկ միլիոն ձ գիբայ. ծծ միլիոնայ. Էնկից ծովով Ինկէզգոց երկիր. Լուիթլան թագաւոր այ Ինկէզն երկիրն. — Դէնմարքայ երկիրն. Իշկոցայ երկիրն. Դիմէցոց երկիրն. Դ թագաւորի երկիր այ. Քրիստոս կայ Հուստան Դի ուն, չարչարան, խաչելութին, Հարձունն, զամէն տղէն կինքէն մեռուննուն, Էն աղայ կինունք կիտյան, Էն եկեղեցին երեցն և գիրբայ կանի անունն Հաւր և Ուրդու և Հոգին սրբուն. Պատարաւքին չեն Հուստալ ընդ Քրիստոս. մէկ գիրբայ խաչելու ամեն սորա որոց գի Հուստան, սուրբ Մարիամայ, սուրբն պարէխուս չին տարն, խաչ չեն անիլ. զարիբին խիստ Հարբէ կաննն, Քրիստոսայ Միտունդին ծծ աւր ութնուէք գի պաշեն. պէնիլ չեն. գուտեն խիմեն, սուրախութիւն անին.

Էնկից Փոռանկ երկիր. Փարիզ քաղաք, թագաւորին թախտն այ. . . .

ՍԵԱՒ ԾՈՂՈՒ ՍԿԱԼԱՑԻՆ ԵՆ ԱՅՍՈՒԲԻ

Նախ Կուռիա. — անտի Ի Մաքրիալ ծծ միլ. — անտի Ի Խոփայ ք միլ. — անտի Ի Կիսայ ք միլ. — Ի Վիծայ ծ միլ. — յԱրխու ք միլ. — յԱթինաս ծ միլ. — Ի Մապաւա ծծ միլ. — Ի Ռիգ ծծ միլ. — Ի Կարիպալուսով ք միլ. — Ի Սուրմիանայ ծծ միլ. — Ի Կուլագայ ծծ միլ. — Ի Տրապիզոն ծծ միլ. — Ի Պլատաւայ ք միլ. — Աղճաղալայ ք միլ. — յԵթրոզ ծծ միլ. — Պոյոյ լիման ծծ միլ. — Կէսրէլայ ծծ միլ. — Տրիպոլ ծծ միլ. — Զէֆերայ ծծ միլ. — Փէշէփ ծ միլ. — Կեսասուս ծ միլ. — Սրտուն ԻԲ. — Վանայ ԻԲ. — Ֆամայ ԻԲ. — յՈւնիա ԻԲ. — Թերմոյ ԻԶ. — յԱղճապաին ԻԵ. — Սամոն ԻԵ. — Կուսնուպալ ԻԲ. — յԱղճապալին Լ. — Ղըզըլ Իրմաղ ԻԵ. — Չայազդ ԻԲ. — Գէրգայ ԻԲ. — Սնապ ԻԵ. — Աքրիման ԻԵ. — Ի Սեֆանա ԻԶ. — Կիսով ԻԵ. — Նիսպոլի ԻԵ. — Քարամիայ

Բ. — Կիւրուս ԻԵ. — յԱմասրայ Ե. — Պարթոն ԻԲ. — յԱւակրայ Ե. — Ի Պոզազն ձ. — Քաֆկայ. Նիւայ. Ֆէնաւ. սորա յԱւակրու և Ի Պոզազի մէջն են. Անտի Ի Ղաւաւայն. — յԱրշաշիր. — յԱւաթին — Կաւազն. — յԵնկիբոյն — Ի Ստաւրոզ — յԱնկիշիւար — Ի Սկուտար — Ի Ղալաթիա — Ի Ստամպոլ.

Ի Կուռիայ Ի Տրապիզոն ձ միլ է. անտի Ի Կեսասուն ձ. անտի յԱւիա ձ. — Ի Սամսոն ձ. — Ի Սինաւ ձ. — Ի Նիսպոլի ձ. — Ի Կիւրուս ձ. — յԱւակրայ ձ. — Ի Պոզազն ձուսնտի. — Ի Ստամպոլ ձ.

Անտի Ի Միդիայ Ե միլն է. — անտի յԱնաթա ծծ միլն է. անտի Ի Մարգալայ Եձ. անտի յԱղթըու և Կէս. — Ի Սիդիպոլի ԵԲ. — Ի Պիդիալ ԵԵ. — Մասուրայ ԵԲ. — յԱՆՏՈՒ ԵԲ. — Վանայ Ե և Կէս. — Ի

Պալլիս եթ. — Կոստ ՆԲ. — յԱռնայ — Կա-
լիկայ ԿԱ. — Մանկակիա ԿԱ. — Քոստէն,
ճիւս ԿԱ. — ԿարաՆարման ԿԴ. — Թունա ԿԵ.
— Ախրաման ԿԱ. — յՕդի. — յԱղմաշիթ.
— Կոզլավայ ԿԱ. — Պալուրլայ ԿԹ. —
Աւիթա . . . — Ղարու ֆ ԷԱ. — Սուտաթ
ԷԱ. — 'ի Քաթայ — 'ի Տուզլայ — Քարչաթ-
ղադի — յԱնափայ — Կոստ Է. — 'ի Քու-
շուրդոյայ ԷԱ. — Պոյուքդոյայ ԷԹ. — Ծու-

դիայ Թ. — 'ի Սուպուշի — Նամուրիկա-
լասի — Սօջայ — Ղամիշլար — Արուքը -
— Կաշիլար — Զանտիլար — Տուճուտայ
— Սօփուխու — յԱղաջայ — Սօխուժ —
Սըպմուէլ — Անարբիայ — Քիսմէլ — Ֆաշ
— Քուսպէթ — Պաթուժ, որ է Գունիայ:
Սեաւ Ծովու բոլորապատ սկաղաքն այ-
սորիկ են:

Շ Ա Ր Ա Կ Ա Ն

Համդերձ օրձնելոյ հարսանեաց. ԿԶ.

Խաչանիչ զրույմամբ նշանի պարա-
հրական փառօք պսակեալ 'ի կարմրու-
թիւն ձորձոյ ծիրանոյ և ոսկեթիւ բե-
հեղոյ. Օրհնեա, Միածին, զհանդերձ
հարսանեաց:

Արարչագործ ստեղծողդ Աղամայ և
Եւայի կենակցի նորա, որ գարդարե-
ցեր փառօք 'ի դրախտին Էդեմայ. Օր-
հնեա, Միածին, զհանդերձ հարսա-
նեաց:

Զքնադադեղ զգեստիւ զանազան,
վակասակիր պայծառ պատմութեան
պարգեհեցեր Ահարոնի հանդերձ քահա-
նայական. Օրհնեա, Միածին, զհան-
դերձ հարսանեաց:

Արքայ և Տէր երկնաւոր, թագաւոր
հզօր, տէր և դատաւոր, արժանացո
զսոսա յամուսնութիւն օրինաւոր. Օր-
հնեա, Միածին, զհանդերձ հարսա-
նեաց:

Որ թագակցեալ վերին պսակացն
արժանաւորեցեր զարքայն Հայոց զԱբ-
գարիոս, զկոստանդիանոս, զթէոդոս և
զՏրդատիոս, թագ թագաւորաց, Օրհ-
նեա զթագ փեսայիս:

Շնորհեա սոցա հանդերձ խրախու-
թեան, պսակ փառաց, թագ վայելու-
թեան. և տուր սոցա հոգի զգաստու-
թեան, վարել զկեանս իւրեանց աս-
տուածպաշտութեամբ:

Աստուածածին հարսն երկնանման,
մաղթեա վասն մեր զփեսայդ անվախ-
ճան, զի զհրաւիրեալքս յայսմ հարս-
նարան, սուրբ հարսնարանին արասցէ
արժան:

1 Շարականիս առաջին շորս տուններուն
սկզբնատառերէն կը տեսնուի, որ խաչատուր
անունով մեկու մ'երկասիրութիւն ըլլայ: